

toho neučinili, jakož jest svrchu psáno, jehož to buoh nedaj, tehda dáváme plnú moc svrchupsanému panu Janovi i jeho erbóm i tomu, ktož by tento list měl s jeho dobrou volí, aby nám brali, nás jímali, stavovali, v židech i v křesťanech vzali na naši na všech spolek škodu a my proti tomu nemámy nič říci ani činiti ani radý, 55 ni skutkem, ani mocí ani s žádnú pomocí tak dlúho, doníž bychom těch peněz svrchu psaných jistiny s škodami i s náklady, kterak kolivěk skrze to vzatými, což by dobrým svědomím ukázáno bylo bez přísah a bez věřování, uplně nezaplatili. A toho na svědomie k tomuto listu naši pečť městskú s naším dobrým svědomím přivěšujemy. Jenž dán jest u Brně léta po božiem narozenie tisíc čtyři sta třetieho 60 léta, tu středu první před letnicemi.

Z ukázek je patrno, že pražské Nové i Hradčanské město vkládalo už od 14. století česky nejen proto, že právní pořízení činili Češi, ale že i písaři byli české národnosti. Naproti tomu v Brně zapsali do městské knihy pro ujištění českou listinu, ale i tak je pozoruhodné, že brněnští občané mají ohled na českého věřitele, nevolí latinu za jazyk listiny, ale jeho jazyk, češtinu.

Jsou-li toto však dosud jen počátky pronikání češtiny do městských knih, srovnání s příštím vývojem ukáže, jak velký obrat i zde nastal za doby husitské.

<1> 2 něšto ježto, kteřížto – 4 od brány t. j. pohořelecké, kdysi na Strahově v Praze – 6 v plný zahájny súd v plně obsazený soud soudci zahájený (iudicium banitum) – 7 pravda spravedlnost – 8 z Únoště z Unhoště – 11 hi (dial.) i – 12 vymienil sobě vymínil si (služebnost); komička malá stáj – 13 komořice komůrka – 15 spadnutí případnouti

<2> 18 ... *tiemto* vynechán začátek, v němž se uvádí zápis touž formulí jako č. 1 s tímž datem, 9. června 1388 – 19 *králové Janové* Johanny, první manželky Václava IV. – 21 *šenkovi* číšníkovi – 22 *zákonníkovi zderazskému* židovskému učiteli na Zderazi na Novém městě pražském – 23 *mocni býti* míti ve vlastnictví

<3> 26 *kupoval se* podplácel, podplácením se chtěl dostat do rady; *od Mostka* patrně z nároží nynější ulice „na Můstku“ – 27 *od Jámy* v místě nynější stejnojmenné ulice na Novém městě pražském; *od Pieska* místo, kde je nyní kostel P. M. Sněžné na Jugmannově nám. na Novém m. praž. – 28–29 *obec velikú* valné shromáždění – 29 *o ty nehody* o ty viny – 33 *potázavši se* poradivši se – 35 *svú vinu* jeho vlastní vinu; *horším požil* užil horšího – 39–40 *ново býti* obnoveno býti – 40–41 *Actum...* dáno v sobotu, dni nejbližším před průvodem velikonoc (1. neděle po velikonocích, 1. IV.) léta Páně 1402

<4> 44–45 *Kunino město* Kunštát – 45 *erbóm* dědicům, potomkům – 46 *moravského čísla* podle počtu obvyklého na Moravě, t. j. 64 grošů za kopy – 49 *na Otaslavicích* Horní Otaslavice, ves u Prostějova – 50 *na svatý Václav* sv. Václav byl obvyklý platební termín na Moravě – 53 *nám brali...* srov. zde v oddílu o čes. listině ukázkou č. 3 pro vysvětlení těchto termínů (str. 801); *stavovali* zadržovali – 55 *doníž* dokud – 56 *náklady* výdaje – 57 *bez věřování* bez zapřísahání – 59 *dán...* t. j. 30. V. 1403

Poznámky ediční

Počátky právnícké češtiny

<1> Vydal zvl. G. Friedrich, CDB I, 256, č. 290 a Z. Kristen, Privilegium Němců pražských, ČČH 28, 1922, 161.

2 na dwore] nadwore *Friedrich*, nadworzie *rkp Mus V C 9* (teprve až z 15. století)

<2> Vyd. G. Friedrich, CDB I, 289, č. 317.

<3> Vyd. G. Friedrich, CDB I, 59 a 60, č. 55 a týž O zakládací listině kapituly litoměřické (1901); o jazyce srov. B. Havránek, Vývoj spisovného jazyka českého (1936), str. 21.

3 Slovo „dusnicoma“ psáno s nadepsanou koncovkou ma touž rukou a týmž inkoustem

<4, 5> Vyd. zvl. Herm. Jireček, Cod. jur. Boh. I (1867), 55, 56, 64 a G. Friedrich, CDB II, 223, 224, č. 234 a 331, č. 325. Rozsáhlou literaturu nově uvádí V. Vaněček, Glossy k t. zv. Statutům Konrádovým (Sbor. věd právních 41, 1941).

<5> 4 pomocné *Jireček, Čáda*] pomocne *rkp*, památné *Ryš*

Kniha rožmberská

Dochována v mnoha rukopisech vesměs pozdějších (od druhé poloviny 14. století), jejichž popis (mimo nověji nalezené) u Palackého AČ I, 448-449. Nejstarší rkp neúplný (začíná čl. 7) dříve při deskách zemských je v Ústř. stát. archivu II. (dř. Archivu země české - AZČ), sign. A 17 z druhé pol. 14. stol. - Knihu rožmb. vydal Fr. Palacký nejprve částečně v ČČM 9, 1835, 413-432 pak celou v AČ I, 451-484. Jeho textu použil Herm. Jireček Cod. jur. Boh. II, 2 (1870), 70-98 a Vinc. Brandl v samostatném vydání (1872) s doprovodem hojných poznámek, ne vždy spolehlivých. J. Gebauer LF 7, 1880, 263-292 vydal paleograficky text deskový a chybějící části doplnil z rkp archivu města Prahy č. 1864 (z poč. 15. stol.). Ukázky s číslováním článků podle Palackého srovnány s rkpm pražským v archivu města Prahy 1864 (AMP), deskovým (AZČ) a s dvěma rkpy NUK XVII F 49 (U₁) a XVII C 22 (U₂ - obojí universitní až z konce 15. stol.).

Jotace zachována a upravována v krátkých slabikách po všech sykavkách a po ř, v dlouhých slabikách všude.

<3> 10 pražská] pražské U₁

<16> 19 komorníkem hrazským] komorníkem pražským totiž hrazským U₁, U₂ - 20 pohnat] seznati U₁; trhem] tirhem AZČ a dále všude důsledně

<25> 40 s svú ženú] svú ženú AZČ - 41 na vysvědčení] na svědčení U₂

<47> 51 v hradě AZČ] ostatní: v Pražě

<75> 70 prvý] pyrwy AZČ

<158> 82 posěčení] porubání U₁, U₂

<161> 83 nemóž] muož U₂

<183> 89 z děvojstva] z panenstva U₁

Řád práva zemského

Český text je zachován v mnoha rukopisech, obvykle s ostatními právními památkami, jako jsou Majestas Carolina, Práva Ondřeje z Dubé atd. Výčet rkpů dosud nejlépe podal Fr. Palacký AČ II, 76-77. Z rkpů nejbližší původnímu znění je rkp čís. 1864 v archivu města Prahy (AMP), ale protože patrně jeho písař leckdy nečetl správně předlohu, i ten má četné omyly. Řád práva zemského vydal Palacký na uv. místě str. 77-135 a podle jeho číslování článků se číslují i články v tomto výboru. Další vydání je od Herm. Jirečka, Cod. jur. Boh. II, 2, str. 199-255. Naše vydání je pořízeno podle rkp AMP.

Jotace zachována a upravována všude kromě po *j* v krátkých slabikách.

<26> 48 uživati] wyzwati AMP

<48> 90 zěvným] zewnym AMP

<53> 116 v též] v nadepsáno AMP - 118 rozejžené] rozeyzene AMP

<67> 140 primy] prymny AMP

Řád korunovační

České znění korunovačního řádu dochovalo se v několika rukopisech, které popsal J. Emler, Spisové císaře Karla IV., Památky IV, Praha 1878, str. XIV-XV. Nejstarší je ve vídeňské Národní knihovně č. 619 z r. 1396 (zkratka *VI* a podobně i další rkpy). Kromě starých přetisků od Ambrože z Ottersdorfu (1555) a F. J. Tomsy (1791) vydal jej K. J. Erben ve Výboru z lit. I, 575n. a kriticky s aparátem J. Emler v uv. spise str. 71-108. – Latinský text nejnověji vydal J. Cibulka, Český řád korunovační a jeho původ (otisk z Čas. katol. duchovenstva, roč. 100 v Knih. téhož čas., nová ř., čís. 1, 1934, 76n, s kritickým aparátem). Novočeský překlad pořídil K. Doskočil, Korunovační řád českých králů, Praha 1941 (s doslovem J. Cibulky). Vydání v tomto výboru jest otištěno podle edice Emlerovy (*Em*).

Jotace dohována a opravována všude kromě po *j* v krátkých slabikách. Ojedinele se vyskytující dialekt. *c* místo *t* opraveno na *t* (*milosci* > *milostí*, *miescě* > *miestě*, *jesc* > *jest*, *česc* > *čest*).

<1> 14 s šíje] šíje *Em*; visící] visující *VI* – 22 antifonu] responsoř *Mus. II C 2*

<2> 23 vrátí sě] vrátie sě *Em* – 24 klekne *Em*] *chybí v rkpech*

<7> 63 jij] jie *Em* – 67 účastníkem... nebuď nevědom *rkpy*] účastníkem býti... *dopl. Em*

Majestas Carolina

Český překlad a oba výtahy (summy) dohovány v mnoha rkpech (ve třech recensích). Nejstarší v treboňském archivu č. 18 (*Třeb*). Ostatní rkpy uvádí Fr. Palacký AČ III, 67. Z rukopisů nověji nalezených srov. Fr. Čáda, Právnícké rukopisy starobrněnské (Časopis společnosti přátel starožitností 60, 1952, 220). U Palackého také MC otištěna na str. 68-176) v přepise podle rkpu *Třeb* s opravami, ev. varianty z jiných rkpů, zvl. musejních IV B 18 (*B*), V C 9 (*C*) a II D 3 (*D*) a s paralelním textem latinským. Delší summu vydal též Jireček, Cod. jur. Boh. II, 2, 109-188.

Zde vzat za základ rkp *Třeb*, doplňovaný vydáním Palackého (*Pal*). V poznámkách uvedeny opravy *Pal* a opravy rkpu *Třeb*, které *Pal* neuvedl, a nejdůležitější varianty, které mají věcný význam. – Jotace v krátkých slabikách odstraněna všude, stav ostatních změn ponechán podle rkpu; ojedinele nepřehlasované *ú* opraveno na *í* (na př. mají > mají).

<I> 4 nepoživaje *Třeb*] zle užívaje *Pal*

<II> 8 nad sbožím panování *Pal*] a nad božiem panování *Třeb*

<IV> 17 království našemu českému, kteréž nápadem *Třeb*] když království naše české nápadem *Pal* – 18-20 bráti počala, kterak bychom nedostatky rozličné, jež lidského pokolenie nestálé položení plodí, rozmáhající se *Pal*] bráti počala a pro nedostatky rozličné, jimiž lidského pokolenie nestálé založení tehdy rozmáhající sě *Třeb*

<IX> 25 v této věci služebníka *Třeb*] svého... *Pal* – 26 ješto *Pal*] kterýž *Třeb* – 26-28 v nejistém sídu... přijímati musili *Pal*] přiehody mievali v jistém a bezpečném svém sídu, že ste mnohým násilníkom jhu ukrutného hrdla podsazovali a o svády rozsúzenie... ste musili přijímati *Třeb* – 29-30 dokonali sme... vzdávající *Pal*] tyto všecky věci sme dokonali, účinku našeho počátek jeho milosti čistým náboženstvím vzdávající *Třeb* – 31-32 od obecné viery... kázali sme *Pal*] počátek kázali sme učiniti poctivě od obecné viery křesťanské *Třeb*

<1> 33 kterúz *Třeb*] kteréž *Pal* – 34 pána našeho *Třeb*] pána *Pal* – 37-40 chceme, aby veškeren lid... nám za bratří počítající *Pal*] veškeren lid mieti chcem a vyznávatí, že jsú věrní poddaní nám v křesťanském duchovenství nám jsúc za bratří počtení *Třeb* – 40 prosíme *Třeb*] prosíme *Pal* – 41-42 mezi nevzdálených... nebyla zmazána *Pal*] mezi dalecí nejsúc, jich viery čistota a neposkvrně(nost) manželství pod časem nebylo zmazáno *Třeb* – 43 obecné viery svatému učení odpórce *Třeb*] jenž obecné viery svatému učení odpierají *Pal* – 44 ve zlé pověsti jsúce *Třeb*] zlopověstní jsúce, ať vědie *Pal*

<6> 71 odlučována *Pal*] odlučování *Třeb* – 72 Nové Město *Třeb, Pal*] Nový Vrch (*t. j.* Neuberg ?) *B, C* – 76 Albrechtec *Třeb, Pal*] Albrechtice *B, D* – 79-80 Kladsko, Frustemberg, Lichtenburk, Bezdězje, Kúnikštejn, Loket, Přimda, Pretenštejn, Hrádek, Karlštejn, Zviekov *Pal*] Olach, Frustemberg, Bezděze, Kúništejn, Glepergen i Hazmburk, Pretenštejn, Burglení i Hrádek, Karlštejn, Klimberg i Přimda *Třeb* – 80 Loket *Pal*] Žebrák *D*; Hrádek *Pal*] Burgleins alias *D, B* – 81 Flos *Pal, Třeb*] Flos neb Květ *B* – 82 leč by říší... *Pal, Třeb*] leč by císař říšský od české koruny vyplatil *D*

<10> 91 se, prvé než *Pal*] najprvé *Třeb*; nebo potom měštěné] nebo potom, neb najprvé měštěné *Třeb*, nebo potom, když poprvé k nim přijdu, měštěné *Pal*

<19> 103 řečeném *Pal*] řečem *Třeb*

<20> 112-113 Nebudte jednání ani usazování, by dva z těch tří měla bratry sobě býti *Třeb*] aby... zřízení nebyli tak, by dva z těch tří měla bratry sobě býti *Pal*

<31> 125 pójčeno *Třeb*] poručeno *Pal*

<38> 156 za král *Třeb*] kázal *Pal* – 158 korunú *Třeb*] nemá *Pal*

<39> 165 druhem] pokolením *Třeb, Pal*; *mylný překlad lat. genere* – 168 kterým *Pal*] k tvým *Třeb* – 169 zbaven *Třeb*] baven *Pal* – 170 dopuštíme *Pal*] dopuštění *Třeb*

<50> 172 cizím] z zemí *Třeb*; *mylný překlad lat. exterris, cizim, cizincum, což překladatel nesprávně četl jako ex terris „ze zemí“ (Pal)*

<64> 180 do komory královy *Třeb*] do komory *Pal*

<127> *Pisarský explicit delší summy podle vyd. Jirečkova*

Česká listina

<1> Originál perg. se 4 pečetěmi byl ve stát. archivu ve Vratislavi, vyd. Aug. Sedláček, ČČM 61, 1887, 517-518, kde je také soupis nejstarších českých dochovaných listin a listů. Již Sedláček poukázal na dialektické („petácké“) znění, kterým písař píše (*e* místo *ě* po retnicích). V přetisku je zachováváme (vezte, meščenin atd.) a rovněž jotaci v tomto případě ponecháváme přesně tak, jak je v listině. Vydáno podle nové fotografie (v Hist. ústavu ČSAV).

4 ve Psářích] wepsarczich – 10 uvázati] wuazaty – 11 pečet] peczeth – 12 Matějovu] Mathyegowu – 14 Ewanjelisty] Ewuangelysti

<2> Listina nalezena ve vazbě latinského rkpu NUK XIV H 23 ve dvou částech. Nyní uložena v NUK XVII I 17/II. Vyd. J. J. Hanuš ČČM 35, 1861, 349 paleograficky. Chybějící části doplněny jednak podle Hanuše (*Han*), jednak opraveny podle nyní známých formulářů. Hanuš skoro před sto lety mohl čísti ještě více než nyní (snad i nějak vyvoláno, ale tím poškozena jednotlivá písmena) na př.: *Han*: drz[y]t[elem a]; nyní jen: d[rzy]t[elem a], *Han*: dn[e]ss; nyní jen: d[ne]ss atp.

1 Tóma] Thoma *všude v orig. a pod. Dorotha, deseth; z Ščítného oprav. už starou rukou na „Ščítneho“* – 2 manželce] *doplněno podle obvyklého formuláře, Han doplnil vdané, což neodpovídá formuláři, ale není vyloučeno, že bylo i čtení jiné nebo vůbec slovo chybělo* – 4 bráti] *doplňuje Han, ale není ve formulářích obvyklé* – 5 Tropouš] Tropauss, *stejně i dále* – 10 ukázala] *podle formuláře, Han jen: kázala* – 12 Kosovy] Kossowy; Herbor] *doplnil Han* – 15 vši] *doplnil Han* – 17 místo] *podle formuláře, Han: bez* – 21 z ležení] *písař vynechal patrně formulářové: vycházeli*

<3> Originál perg. s 8 pečetěmi, z nichž 2 chybí, ve Stát. archivu v Brně (dříve v Bočkově sbírce). Vyd. Vinc. Brandl CDM XI, 462n, č. 545 (nespolehlivě). Listina na znamení proplacení prostržena na způsob V.

11 rukojmie] rukojme – 13 z nás] z naas – 23 vzešly] vssesly

<4> Originál perg. velmi poškozený a místy nesnadno čitelný s dvěma dobře zachovalými pečetěmi v Ústředním stát. archivu, 4. odd. v Praze sign. inv. č. 361 rep. 176. Starý přepis velmi dobrý z r. 1547 v I. perg. knize privilegii, fol. 1a-2b, odkud opravena a doplně-

na chybějící místa. Vyd. Fr. Palacký AČ I, 56-58, č. 5. V orig. značné písařské úchytky (*zúdití* místo *súdití*, *ves* místo *bez atp.*)

4 i] *všude psáno ye* – 28 netázáno] netazeeno – 29 od stara dávna] stara dávna *opraveno podle ř. 18 a j.* – 83 našeho] *nassie*

Jotace zachována a doplňována ve všech listinách jen v dlouhých slabikách; pouze v nejstarší listině z r. 1370 zachována podle originálu, protože zachováno i nářeční *e* po retnicích.

Práva zemská česká Ondřeje z Dubé

Jsou dochována ve velkém počtu rkpů. Popis, filiaci a vydání viz Fr. Čáda, Ondřeje z Dubé Práva zemská česká, Praha 1930. Rkp nejbližší původnímu textu je v městském archivu v Praze č. 1864 (AMP), mladší v knihovně Nár. Musea II D 3 (M). Znovu byly nalezeny rky: Lobkovický (u Čády č. 37) nyní NUK XVII F 49, Colloredo - Mansfeldský (u Čády č. 38) nyní Strahov DG III 12 a UK v Brně A 26 (sborník Zábalského, viz Fr. Čáda, Časopis společnosti přátel starožitností 60, 1952, 220).

Podle uvedeného vydání Čádova jsou citovány články v tomto výboru; srov. tamtéž podrobnější poznámky a ostatní textové varianty. – Jotace zachována a upravována v dlouhých slabikách všude, v krátkých slabikách po *ž, š, ě, ř*.

<1> Přípis v mnoha rkpech chybí, jinde se vyskytuje samostatně a často následuje až za čl. 2. Srov. též F. M. Bartoš, LF 65, 1938, 193-200 a poznámky Čádovy, Čas. Všeřd 22, 1941, 189.

<12> 73 do tkáčete NUK IV A 25 a NUK XVII F 49 srov. Čáda] do papeže AMP, M; vydržeti podle Čády (str. 83)] vydržieti AMP, vydfieti Geb – 74 ižádnú Čáda] žádnú AMP

<78> 173 obyčejnú] obyčenu AMP

<99> 196 k škodě býti AMP] k škodě jíti M

Desky zemské a dvorské

<1> Vyd. G. Friedrich AČ 31, str. 371, č. 53.

7 bezej] byeze

<2> Vyd. Jos. Emler, Pozůstatky desk zemských I (1870), str. 104, č. 6.

<3> Vyd. G. Friedrich, Desky dvorské VII (1929), (1. kn. půhon.) str. 36, č. 93.

<4, 5> Vyd. Vinc. Brandl, Libri citationum I (1872), str. 130, č. 121 a str. 132, č. 130.

<6> Vyd. J. Kapras, Pozůstatky knih zemského práva knížetství opavského I (1906), str. 3, č. 1.

Jotace v č. 1 zachována a upravována v dlouhých slabikách, v krátkých pouze po *ž, š, ě, ř*. V ostatních ukázkách jen v dlouhých slabikách.

Popravčí kniha pánů z Rožmberka

Vydal Fr. Mareš, Popravčí kniha pánův z Rožmberka (Abhandlungen der kgl. böhm. Gesell. d. Wiss. Cl. f. Philosophie VI. Folge, 9. Bd., r. 1878) podle rukopisu třeboňského archivu XXXII. Jako právní pramen ji zhodnotil R. Rauscher, O poprav. knize pp. z Rožmb. (1934, Práce ze sem. čes. práv. dějin, č. 20). O tom, jak jí v díle Mezi proudy užil Alois Jirásek, srov. B. Havránek, O dobovém zabarvení u Jiráska (Sborník Alois Jirásek, k jeho 70. narozeninám 1921), zvl. str. 357. Otištěno podle fotografického snímku Hist. ústavu v Praze. – Jotace zachována a doplňována jen v dlouhých slabikách.

<1> Mareš str. 15; rkp fol. 13a.

4 s ním] s [nym rkp

<2> Mareš str. 20; rkp fol. 21b.

22 někda] nykda *rkp*

<3> Mareš str. 36-37; rkp fol. 35a.

33 scházeli se] [chazeli *rkp* – 34 k Krumplovu] k krumplow *rkp* – 40 někakého] nika-keho *rkp*

<4> Mareš str. 38; rkp fol. 36a.

53 v zahrádce] wzadhradcze *rkp*

Městské právo

<1> Z soud. knihy města Hradčan od r. 1350 v archivu města Prahy č. 2252 (Jar. Čelakovský, Soupis 121, č. 118), fol. 100b. Reprodukoval V. Vojtíšek, Vývoj měst. knih. seš. I, tab. XIII; v přepise vydal Fr. Oberpfalcer v Naší řeči 21, 1937, 82; ukázka podle reprodukce. V zápisu jsou některé jevy nářeční: třikrát *hi* místo *i*, které zachováváme, a ojedinělé *a* v otisku opravené *pulná* (plná).

7 plná] pulna; pravda] prauda

<2> Orig., reprodukce a vydání tamtéž; v uv. čtení ř. 21 *Mixoui zákonníkoui*, ale písař rozlišuje nepřesně *u* a *v*.

<3> Z knihy nálezů a statutů Nového m. praž. od r. 1389 v archivu města Prahy č. 2075 (Jar. Čelakovský, Soupis 80, č. 77), fol. A 30; reprodu. V. Vojtíšek na uv. místě seš. I, tab. XV; W. W. Tomek AČ IV, 343, č. 3; ukázka podle reprodukce.

29 podalij] pod daly

<4> Z rkp archivu města Brna č. 40, fol. 28ab; vyd. Vinc. Brandl, CDM XIII, 270, č. 261; ukázka podle originálu.

43 jej] jie – 45 list měl] list myl; tři] trzssy – 49 a čistú] a čista; na Otaslavicích] na Otaslavi – 55 peněz] peníz – 56 vzatými] vsatými – 59 přivěšujemy] přivišujemy

Jotace dochována a doplňována pouze v dlouhých slabikách. Ojediněle se vyskytující nářeční *c* místo *ř* opraveno na *ř* (beze lsci < beze lsti a pod.) Písař zaměňuje *z* za *s* (z jeho dobrou volí, zpravedlnosti).